

Book Review

Henrik Björck

*Vetenskap och affärer: Ekonom-
utbildningens akademisering speglad i
Handelshögskolans bana genom 1900-
talets första hälft*

Göteborg: Makadam förlag
2023, 211 s.

Historien om Handelshögskolans tillkomst i Stockholm och företagsekonomiämnets utveckling kan framstå som en riktig framgångssaga. Handelshögskolan, grundad i början av 1900-talet, är idag en av Sveriges mest utpräglade elitutbildningsinstitutioner, medan företagsekonomi är landets i särklass största universitetsämne räknat i antal helårsstudenter. Att denna historia är långt ifrån så linjär och okomplicerad som en kan förledas tro framgår dock med all tydlighet av Henrik Björcks bok *Vetenskap och affärer*. I den skildrar han ekonomutbildningens akademisering under 1900-talets första hälft med särskilt fokus på just Handelshögskolan i Stockholm och företagsekonomiämnets tidiga formering.

De viktigaste hållpunkterna i denna berättelse – från Handelshögskolans inrättande 1909 med familjen Wallenbergs aktiva roll både framför och bakom kulisserna, över dragkampen mellan ämnena nationalekonomi och företagsekonomi under mellankrigsåren, till den första disputationen med Folke Kristenssons avhandling 1946 – är delvis bekanta sedan tidigare. Detta tack vare studier av företagsekonomer som Lars Engwall, Elving Gunnarsson, Eva Wallerstedt och Mikael Holmqvist.

Björcks bidrag till detta huvudsakligen

internt disciplinhistoriska forskningsläge är dubbelt. För det första vill han bidra med ett mer utpräglat vetenskapshistoriskt perspektiv, baserat på ett grundligt arkivarbete, vilket bland annat betonar närvaron av doktorsgradens införande som en återkommande och mer långsiktig strävan redan från Handelshögskolans start utifrån dess ändamål ”att genom vetenskaplig undervisning och forskning befrämja affärsverksamhetens höjande inom landet” (s. 58). För det andra vill han erbjuda ett syntetiserande helhetsperspektiv vilket kombinerar fem begreppsliga infallsvinklar. I korthet innebär detta att Handelshögskolan betraktas som en *institution* bland flera, inom ramen för ett föränderligt högre utbildningssystem, där ekonomutbildningens utveckling sätts i relation till formeringen av *professionella* intressen och ämnesmässiga *gränsdragningar* samt med en lyhördhet för de *språkbruks-historiska* betydelseförskjutningarna i företagsekonomiämnets skiftande benämningar från ”handelsvetenskap” till ”handelsteknik”, innan den nuvarande beteckningen etablerades 1932.

Inom denna löst sammanhållna tolkningsram, som presenteras utförligt i inledningen (s. 11–17) men som sedan medvetet tonas ned i framställningen, läggs särskild tonvikt vid professionsperspektivet, där två bärande teman gäller samspelet mellan kunskapsbildning och kårformering respektive avvägningen mellan teoretisk vetenskaplighet och praktisk nytta.

I sin tillämpade form innebär perspektivet att Björck tecknar en förhållandevis ingående bild av Handelshögskolans bredare tillkomstsammanhang, efter-

som ”institutionen genom en stigberende utveckling kom att bära med sig avtryck av sina tillkomstbetingelser” (s. 18). I bokens fyra inledande kapitel får vi lära oss mer om 1800-talets praktiskt inriktade handelsinstitut som efter sekelskiftet omvandlades till handelsgymnasier; samtidens internationella handelshögskolor, av vilka de tyska *Handelshochschulen* och särskilt den i Köln kom att fylla en förebildlig funktion; nationalekonomiämnets dåvarande ställning vid universiteten i Uppsala och Lund, högskolorna i Stockholm och Göteborg samt vid KTH; samt inte minst de många vändorna med olika initiativ från skilda aktörgrupper som föregick Handelshögskolans bildande. I det sistnämnda avseendet brukar, som antytts, särskilt det privata näringslivets aktiva insatser framhållas. Här bidrar dock boken till att nyansera denna uppfattning genom att ingående visa på det upprepade och minst lika avgörande stödet från det allmänna, även om, som Björck konstaterar, ”det var lättare att uppskatta de enskilda insatserna” (s. 102).

Angående utbildningens innehåll lyfter Björck fram den centrala och återkommande motsättningen mellan de teoretiska och praktiska inslagen. Ett tidigt kritiskt fall gällde det nya ämnet bokföring som inte ansågs tillräckligt vetenskapligt av nationalekonomerna och juristerna vid Uppsala universitet, medan andra nationalekonomer, som Gustav Cassel vid Stockholms högskola, betonade vikten av att ett praktiskt orienterat ämne som handelsteknik kombinerades med teoretiska studier i nationalekonomi. När den första examensordningen fastställdes gavs också just nationalekonomi och handelsteknik en särställning som obligatoriska huvudämnen, medan övriga

kurser i ekonomisk geografi, statskunskap, juridik och språk kunde kombineras på olika sätt – en ordning som i det stora hela låg i linje med motsvarande internationella handelshögskolor. Av detta skäl kom också Handelshögskolans tidiga lärare – Eli Heckscher i nationalekonomi med statistik, Ernst Walb och Oskar Sillén i handelsteknik, Gunnar Andersson i ekonomisk geografi samt Carl Hallendorff i statskunskap och ekonomisk historia, tillika Handelshögskolans förste rektor – att få en särskild riktningssivande betydelse, där Björck särskilt lyfter fram Hallenberg som en relativt undanskymd institutionell entreprenör.

I bokens andra hälft får vi följa Handelshögskolans fortsatta utveckling under halvseklet. Ett kapitel skildrar undervisningen i de olika ämnena liksom lärarkårens förnyelse och successiva förstärkning. Ett annat kapitel erbjuder en jämförande sidoblick på tillkomsten av Handelshögskolan i Göteborg 1923. De efterföljande kapitlen belyser hur utbildningen under 1920-talet utvidgas mot organisation och management under inspiration av amerikanska *business schools* och hur den nya ämnesbeteckningen ”företagsekonomi” etableras 1932; införandet av titeln ”civilekonom” i början av 1940-talet; student- och diskussionsföreningarnas aktivt pådrivande roller i dessa processer; hur forskningen förstärks med tillkomsten av de affärsekonomiska och ekonomisk-historiska instituten; samt hur utbildningen byggs på med licentiat- och doktorsexamensrättigheter, för att krönas med Folke Kristenssons nämnda disputation 1946.

Bokens avslutande kapitel erbjuder dels en kortare redogörelse för företagsekonomiämnets etablering vid univer-

siteten i Lund och Uppsala i samband med det högre utbildningssystemets och ekonomutbildningens kraftiga utbyggnad efter undersökningsperiodens slut, dels en diskussion om ämnets fortsatta expansion och fragmentering samt i vad mån ekonomutbildningen och Handelshögskolan egentligen kan sägas leda fram till en ”profession” eller ej, och i så fall i vilken bemärkelse.

Vetenskap och affärer är en empiriskt gedigen studie som i själva verket väver samman tre potentiellt olikartade ämnen – rörande ekonomutbildningens akademisering, Handelshögskolan i Stockholm respektive företagsekonomiämnets utveckling. En styrka med glidningen mellan de tre analytiska nivåerna är att Björck därigenom kan visa hur Handelshögskolan förmådde skapa sig en nisch som en fristående institution utanför de etablerade lärosätena och i praktiken kom att fungera som ett slags kuvös för den nya disciplinen företagsekonomi innan den utvecklades med full kraft inom det expanderande högre utbildningssystemet efter undersökningens slut. Baksidan är att det ibland blir en aning otydligt vilken nivå som faktiskt står i huvudfokus. Här vill jag tro att en mindre nedtonad tillämpning av tolkningsramen och förtydligade kapitelrubriker hade gjort det enklare att orientera sig i analysen. Å andra sidan är det just de ingående skildringarna av de många olikartade förhandlingarna och besluten på skilda nivåer som vittnar om den tidiga ekonomutbildningens allt annat än linjära och okomplicerade historia.

Per Wisselgren
Uppsala universitet
per.wisselgren@idehist.uu.se